

Решетилов К.В.,
студентка хіміко-технологічного факультету Марюк К.А.
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Кирило-мефодіївська епоха – початок слов'янської писемності

Якщо поглянути на етнічну карту Європи IX століття, то відразу впадає в око величезний простір, майже суцільно зайнятий слов'янським етносом. Звернувшись до політичної карти тієї епохи, ми побачимо на території поширення «слов'янської мови» на теренах на ті часи могутніх і самостійних слов'янських державах, таких як Київська Русь, Велика Моравія, Болгарське царство, Сербська держава.

Етнічно доволі монолітний, слов'янський масив займав у той час майже всю Центральну і Східну Європу і грав у її політичному, економічному та культурно-релігійному житті важливу роль. Слов'яни не були ні в політичному, ні в економічному, ні в культурному сенсі інертною масою, схильною до пасивного сприйняття зовнішніх впливів. У IX столітті, в пору міцної територіальної стабілізації слов'янського етносу, після великих переселень і міграцій, коли було здобуто досвід у боротьбі за встановлення та організацію своїх державних утворень та інститутів, існували передумови для виникнення і широкого поширення слов'янської писемності.

Слов'янська писемність виникла і почала активно розвиватися в 60-х роках IX століття, напередодні, під час і після моравської місії Кирила і Мефодія 863 року. Сама моравська місія, життєвий і науково-просвітницький подвиг солунських братів, доволі докладно задокументована в різноманітних джерелах. На відміну від

цього немає ніяких вагомих свідчень про існування слов'янської писемності в докирило-мефодіївську епоху.

Загалом можна припустити існування письма у слов'ян до Кирила і Мефодія: вживання грецького алфавіту у південних слов'ян, латинського – у західних, фантастичних «чертов і резів» чорноризця Храбра... Але набагато важливіше враховувати той факт, що слідом за знаменитою моравською місією слов'янська писемність отримала дуже широке поширення і в географічному, і в функціональному аспекті. Від писемних пам'яток епохи до Кирила і Мефодія у нас не залишилося ніяких достатньо правдивих слідів, і навіть якби вони й були виявлені, не йшли б ні в яке порівняння з кількістю історичних свідчень про діяльність Кирила і Мефодія та їхніх учнів, які ми маємо у виді житій, легенд, похвальних слів, численних глаголичних і кириличних перекладних канонічних пам'яток. Тому дату – 863 рік – більшість дослідників сприймає як початок слов'янської писемності, слов'янської книжності й літератури, давньослов'янської літературної мови.

Учні Кирила і Мефодія та продовжувачі їхньої справи не знали через близькість слов'янських наріч перекладу з однієї слов'янської мови іншою, вони лише вносили у вже оформлений солунськими братами літературну, книжну і сакральну мову ті чи інші локальні ознаки. Списки з такими ознаками заведено називати ізводами. Єдність і близькість слов'янських наріч тих і навіть більш пізніх часів відчувалася давніми східно-, південно- і західнослов'янськими істориками (Нестором, Длугошем та іншими), і це відчуття мало під собою, як свідчить сучасна славістика, реальну основу.

Літературномовна ситуація після 1054 року, після досить чіткого розмежування (але не відриву один від одного) двох світів – *Slavia Orthodoxa* і *Slavia Latina* – в різних слов'янських землях почала будуватися по-різному. У XIII–XIV ст. в ареалі *Slavia Latina* встановилася літературномовна гетерогенна двомовність:

латино-чеська, латино-польська, в той час, як у світі *Slavia Orthodoxa* така двомовність в ту саму епоху була гомогенною – церковнослов'янсько-руською, церковнослов'янсько-сербською, церковнослов'янсько-болгарською. Гомогенність цієї двомовності була настільки значною і стійкою, що сучасники раннього періоду її існування, оскільки й представники більш пізньої епохи, й навіть деякі вчені нашого часу, вважали й вважають, що в стародавній Русі або, скажімо, в давній Сербії було не дві мови, а одна, стилістично диференційована за жанрами та мовними функціями. Церковнослов'янська і давньоруська змішувалися, створювалася середня, перехідна, гібридна форма книжної мови.

Хвиля реформації викликала до життя низку нових літературних мов у Європі: словенської, литовської, румунської та інших. Ідея відмови від книжно-літературної мови, далекої від народного діалектного мовлення, ідея демократизації книжності й пропаганди конфесійної літератури мовою, зрозумілою широким народним масам, проникала і на Русь, де знайшла свій відбиток у другій половині XVI ст. у таких творах, як Пересопницьке євангеліє, євангелія Негалевського, Чеховича та інших.

У ситуації багатомовності, вживання латинської, польської, західноруської, давньослов'янської мов постала необхідність нормалізації останньої, вироблення граматичних, лексичних і стилістичних норм. Ці норми не були безпосереднім поверненням до кирило-мефодіївської мови, оскільки списки тієї епохи були майже невідомі. Вони також не означали повного повернення до норм XIV–XV століть, але зверталися до традиції та ґрунтувалися на уявленнях про давньослов'янську мову ранньої епохи.

Характерною особливістю цього періоду нормалізації була поява доволі докладних граматичних посібників, таких як роботи Лаврентія Зизанія і Мелетія Смотрицького, повні видання канонічних текстів, з яких слід виділити Острозьку Біблію, а також поява словників і букварів. Велику роль в утвердженні нової

київської норми відіграло друкарство, що забезпечило його поширення також у південних слов'ян.

Такі основні ознаки й моменти боротьби східних і південних слов'ян за кирило-мефодіївську спадщину, боротьби за свою мову, самобутню культуру і культурно-національну єдність. Кирило-мефодіївська традиція відіграла велику, можна сказати, революційну роль в епоху національного відродження західних і особливо південних слов'ян в XIX столітті. Пам'ять Кирила і Мефодія, першовчителів слов'янських, нині з вдячністю відзначає все сучасне слов'янство, увесь культурний світ.

Література:

1. Флоря Б.Н. Сказания о начале славянской письменности. Изд. 2-е. СПб.: Алетейя, 2000. 384 с.
2. Куев К.М. Чорноризец Храбър. София, 1967.
3. Липатов А.В. Славянское Просвещение в общеевропейском контексте. Литература эпохи формирования наций в Центральной и Юго-Восточной Европе. Просвещение. Национальное возрождение. М., 1982.
4. Лихачев Д.С. Древнеславянские литературы как система. Славянские литературы: VI Международный съезд славистов. М., 1968.
5. Голенищев-Кутузов И.Н. Славянские литературы. М., 1973.
6. Марков Д.Ф. Вопросы теории и методологии сравнительного изучения славянских литератур. Славянские литературы: VII Международный съезд славистов. М., 1973.